

TEHLIARSTVO V MODRE OD NOVOVEKU DO ROKU 1939

MARTIN HRUBALA

Predmetom tohto príspevku je poukázať na vývoj tehliarstva a produkcie tehál v meste Modra od 17. storočia, odkedy je už možné sledovať danú tému cez archívne pramene, až do roku 1939. Na úvod však treba zdôrazniť, že na rozdiel od Svätého Jura či Pezinka, v Modre ani s nástupom renesancie a baroka nebola tehla primárnym stavebným materiálom. Lomový kameň a drevo si v meste zachovali svoje významné postavenie až do 19. storočia. Až v tomto čase sa začínajú v meste realizovať stavby či opravy s významným použitím tehly.

Najstaršie písomné zmienky, potvrdzujúce existenciu a činnosť tehliarskej pece v Modre, poznáme zo začiatku 17. storočia a sú nimi tri tehliarske registre z rokov 1610, 1611 a 1612. Z registra tehál za rok 1610 sa dozvedáme, že v tomto roku fungovala v meste jedna pec a v prenájme ju mali Pavol Richter a Andrej Golderer (Golderer) starší.¹ Po odrátaní všetkých výdavkov bol čistý výnos z prevádzky pece 7 zlatých a 51 denárov.² V registri nachádzame aj mená jednotlivých mešťanov a ceny, za ktorú sa im tehla predala. Tak napríklad 27. októbra 1610 kúpil 20 000 tehál Martin Schreiber za 30 zlatých, dňa 28. októbra sa pre potreby mesta odovzdalo 3 800 tehál v hodnote 7 zlatých 7 denárov, dňa 3. novembra 1610 kúpil Henrich Reitler 2 000 tehál za 3 zlaté atď.³

V roku 1611 fungujú v Modre už dve pece a spravujú ich naďalej Ravol Richter a Andrej Golderer.⁴ Produkcia oboch pecí do apríla 1612 bola 66 500 kusov, pričom z prvej pece sa vypálilo 30 500 tehál, z druhej 34 000 tehál.⁵ Aj tu sa v registri uvádza, koľko tehál sa komu predalo a za akú cenu. Zo všetkých údajov vyberáme aspoň niekoľko: Dňa 11. augusta 1611 kúpil Juraj Znaymer, toto času tretí mestský richtár 1 000 tehál za 1 zlatý a 6 denárov,⁶ dňa 8. septembra 1611 bolo predaných 7 000 kusov tehly Valentínovi Weberovi staršiemu za 11 zlatých a 2 denáre, dňa 9. septembra 1611 bolo daných 16 500 kusov tehly na stavbu radnice,⁷ dňa 15. septembra 1611 kupuje Martin Schreiber 1000 tehál za 1 zlatý a 6 denárov, dňa 16. septembra 1611 si berie 5 000 tehál Valentín Weber mladší za rovných 8 zlatých atď.⁸ V registri boli vedené aj výdavky tehliarov. Dňa 13. septembra 1611 odovzdali mestu 32 500 tehál v hodnote 32 zlatých a 8 denárov, 30. júla 1612 kúpili drevenú motyku (Haltzhacker).⁹ V zápise z 2. apríla 1613 sa píše, že Imrich Lautler dlhuje za tehly 5 zlatých.¹⁰

V roku 1612 sa zmenili správcovia pecí. Na miesto Pavla Richtera a Andreja Golderera nastúpili Valentín Scheublwar a Martin (S)Pilgraus.¹¹ Tí uvádzajú aj zoznam vecí, ktoré prijali od svojich predchodcov. Išlo o dve vzorkovnice, tri široké kopáče a dve kade.¹² V tomto roku je funkčná opäť len jedna pec a z väčších predajov tehál uvádzame na ukážku dva. Dňa 24. septembra 1612 sa predalo Martinovi Schreiberovi 4 000 kusov za 5 zlatých a o deň neskôr 25. septembra Valentínovi Weberovi mladšiemu 3 000 kusov za 4 zlaté a 5 denárov.¹³

Ukazuje sa, že tehly začiatkom 17. storočia, teda v období, kedy Modra bojovala o plné uznanie svojho povýšenia na slobodné kráľovské mesto, kupujú najmä zámožní mešťania a v meste usadení šľachtici, na čo poukazujú priezviská ako Schreiber, Znaymer, Weberovci atď., tiež mesto a zriedkavo obyvatelia okolitých usadlostí. Z toho a z počtu vypálených tehál usudzujeme, že modranská tehlová pec mala skôr lokálny charakter, i keď je zrejme, že len z troch zachovaných tehliarskych registrov nemožno vyvodzovať definitívne závery. Zaujímavý je už citovaný údaj, kedy dňa 25. septembra 1612 Valentín Weber mladší kupuje 3 000 kusov tehly. Jeho otec bol totiž v spomínanom roku vykázaný z mesta a bol mu zhabaný majetok.¹⁴ Ako však vidno, na syna tieto udalosti pravdepodobne nemali zásadnejší vplyv, pretože ten ostal v meste a zrejme staval, ako to dokladajú pomerne časté záznamy v registroch predanej tehly.

Lokálny charakter si tehliarska pec zrejme zachovala aj v 18. storočí, pretože v Modre bol hlavným stavebným materiálom kameň a najmä drevo z okolitých bohatých lesov.¹⁵ Existencia a činnosť tehliarskej pece je opäť písomne doložená z druhej polovice 18. storočia. Dňa 23. januára 1775 bola uzavretá zmluva medzi Modrou a novoprijatým tehliarom Jánom Hlavkom.¹⁶ V zmluve sa okrem iného presne stanovila aj odmena pre mestského tehliara. Za každých 1 000 vypálených tehál mal dostať od mesta 25 grošov, za každých 1 000 vypálených škridlíc 3 zlaté a okrem toho od „každého vypálenia celej pece“ získal dve okovy piva.¹⁷ K dispozícii mal mať taktiež dvoch pomocníkov a potrebné drevo.

Ján Hlavka ostal mestským tehliarom do konca roka 1778, dňa 15. januára 1779 uzavrel podobnú dohodu nový tehliar Tomáš Navrátil.¹⁸ Zmluva tehliara s Komorou z 10. apríla 1789 uvádza ceny odmien nasledovne: za každých 1 000 tehál (*mauernziegl*) 1 zlatý a 25 denárov, za 1 000 škridlíc (*dach ziegl*) 3 zlaté, za 1 000 oblúkových tehál (*hohlziegl*) 16 denárov a za každých 1 000 kusov dlaždíc (*pflaster ziegl*) 4 zlaté a 50 denárov.¹⁹ K tomu za vypálenie mal dostať 3 zlaté, 2 okovy piva a pomocníci tiež 2 okovy piva.²⁰ V tomto dokumente sa po prvý krát stretávame s tým, že v tehliarskej peci sa okrem pálenia tehál a škridlíc uvádza aj dlažba a oblúková (vypuklá) tehla, čo jasne svedčí o rozvoji tehliarskych technológií a možnosti formátovania tehliarskych produktov v Modre.

Podľa kaninockej vizitácie z roku 1781 žilo v tehelni 31 evanjelikov a 12 katolíkov, teda prekvapivo veľa osôb.²¹ Pravdepodobne išlo o chudobných nádenníkov, ktorí mali pri danom objekte bydlisko, pretože výkaz majstrov, tovarišov a učňov mesta Modry z roku 1794 uvádzal len jedného tehliarskeho majstra a žiadneho tovariša či učňa.²² To poukazuje na pravdepodobne nízku produkciu a malý význam tehelne.

Z 19. storočia už máme písomných prameňov zaoberajúcich sa tehliarstvom podstatne viac, najmä od jeho druhej polovice. Prvým z nich je údaj o množstve remesiel pôsobiacich v meste v roku 1806. Podľa tohto výkazu v spomínanom roku boli v Modre traja tehliari: jeden majster, jeden tovariš a jeden učeň.²³ Malý počet tehliarskych pracovníkov vyplýval aj z faktu, že aj v 19. storočí bola v meste väčšina domov vystavaná z dreva a na námestí z kameňa, preto zrejme miestnym obyvateľom produkcia mestskej tehliarskej pece stačila. V správe mesta sa začiatkom 19. storočia medzi verejnými budovami uvádzala aj tehelná v Kráľovej, ktorá mala byť v dobrom stave.²⁴

Komplexnejší obraz o modranskom tehliarstve si môžeme spraviť za obdobie od roku 1851 do roku 1888, pretože v archívnom fonde mesta sa zachovali pomerne podrobné účtovné protokoly o činnosti mestskej tehliarskej pece v tomto čase. Z týchto materiálov sa dozvedáme, že od 24. februára 1824 až do 24. februára 1851 bol paličom tehly (*Ziegelbrenner*) Jozef Ledviny, od 24. februára nastúpil na jeho miesto Jozef Hoffmann.²⁵ V protokoloch sa eviduje množstvo vypálenej tehly, škridle, šindľov, dlažby a ríms, presne sa zaznačovalo, komu sa tehla predala a zvlášť sa viedol zoznam tehly odovzdanej mestu.²⁶ Píla a tehelná boli totiž v tom čase jedinými väčšími mestskými podnikmi²⁷. Zo zoznamov tehál pre potreby mesta (*Stadtbedarf*) je možné presne sledovať všetky významnejšie stavby, prestavby a opravy verejných budov v Modre, pretože pri každej dávke mestu sa zapísalo, na aký účel budú tieto tehly použité. V nasledujúcich riadkoch uvádzame počty vypálených tehál za roky 1851 až 1865, koľko ich bolo odovzdaných mestu a na aké významnejšie stavby sa tento materiál použil.

V roku 1851 bolo vypálených 207 100 tehál, 179 050 škridiel, 2648 šindľov, 1050 dlaždíc a 45 ríms, z čoho bolo mestu daných 8 675 tehál, 8 685 škridiel a 68 šindľov.²⁸ Mesto v tomto roku použilo tehly najmä na stavbu mostu (*Brückbau*), zvonice na Kráľovskej ulici (*Glockenhaus in Königsgasse*) a pivovaru (*Bräuhaus*).²⁹

V roku 1852 zo 175 630 vypálených tehál, 208 165 škridiel, 2 500 šindľov a 350 dlaždíc sa pre mesto odovzdalo 17 400 tehál, 15 200 škridiel a 40 šindľov, z čoho vidieť vzostup modranských stavebných aktivít. Zaujímavý pre porovnanie je údaj, že v jednej peci sa vypáli 1 019 kusov tehly a 1 325 kusov škridly.³⁰ Mestská tehla sa brala najmä na stavbu cirkevného domu na Pezinskej ulici (*Kirchennauss in der Böszinger Gasse*) a na opravu tehliarskej pece (*zum Zieglofen*).³¹

V roku 1853 vypálila pec 146 650 tehál, 122 200 škridiel, 2 775 šindľov, 180 dlaždíc a pre mesto sa za obdobie 1853-1854 odovzdalo 198 770 tehál, 193 250 škridiel, 2 617 šindľov a 500 dlaždíc, čo predstavovalo neuveriteľný nárast produkcie. Tehly sa mali použiť napríklad na stavbu mostu pred radnicou (*zur Brückenbau vor den Ratthaus*) a najmä pre slovenských či nemeckých evanjelikov (*für ew. Slawisch Gemeinde, ew. Deutsche Gemeinde*), ktorí pravidelne odoberali väčšie množstvá tehál pre svoje potreby.³²

V rokoch 1854-1855 sa vypálilo 158 050 tehál, 23 390 škridiel, 2 159 šindľov a 500 kusov dlažby a pre mesto sa vydalo 12 700 tehál, 6 575 škridiel a 194 šindľov, čo bol výrazný pokles oproti minulému roku. Mestská tehla išla najmä na stavbu mostu pri Hornej bráne (*zur Brücke bei den Oberrn Thor*).³³

V Protokole o preberaní tehál za rok 1855 (*Ziegel Übernahme im Jahre 1855*) sa uvádza, že pre potreby mesta sa vypálilo 11 850 tehál, 5 475 škridiel a 194 šindľov.³⁴

V roku 1856 vyprodukovala pec 163 175 tehál, 219 630 škridiel, 2 716 šindľov a 475 dlaždíc, pričom na mestské stavby išlo 40 606 tehál, 37 900 škridiel, 70 šindľov a 272 dlaždíc, z toho v prevažnej miere väčšina pre slovenskú evanjelickú obec, nemeckú evanjelickú obec či stavbu bytu pre katolíckeho organistu (*kath. Organistenwohnung*).³⁵

V roku 1857 bolo vypálených 204 174 tehál, 201 100 škridiel, 2 970 šindľov a 1 303 dlaždíc, pričom sa mestu odovzdalo 75 165 kusov tehál, 39 550 škridiel, 146 šindľov a 172 dlaždíc. Pomerne veľké množstvo tehál sa použilo na dom pre tehliara (*zum Ziegler Wohnhaus*), ďalej opäť na byt pre katolíckeho organistu, na malú opatrovňu (*zu den Kleinen Spital*), na byt pre nemeckého evanjelického učiteľa (*zu ew. deutschen Lehrerhaus*), na kasárne (*für Militärhaus*) či most (*Schlagbrücke*).³⁶ Záznam žiaľ neuvádza, či tehly pre tehliarsky dom boli použité na jeho stavbu alebo len opravu (čo by znamenalo jeho existenciu už pred rokom 1857), v každom prípade však podľa počtu tehál použitých na stavbe muselo ísť o relatívne veľkoryso riešený príbytok.

Produkcia tehliarskej pece v roku 1858 dosiahla 191 225 kusov tehál, 187 950 škridly, 2 432 šindľov a 756 dlaždíc³⁷, pričom pre potreby mesta bolo odovzdaných 11 250 tehál, 7 900 škridiel a 34 šindľov.³⁸

V roku 1859 protokol uvádza 186 325 kusov tehál, 215 100 škridly, 1 965 šindľov a 1 150 dlaždíc.³⁹ Mestu bolo odovzdaných 13 400 tehál, 11 100 škridiel a 22 šindľov, z toho hlavná časť z nich išla na stavbu múru vo farskej záhrade (*Pfarehaus garten mauer*), pre školu na Kráľovskej ulici (*zu Schule in Königsgasse*), na most a búdu pre strážnika (*zu hüthen Hütte*).⁴⁰

V roku 1860 sa vypálilo 199 650 kusov tehál, 205 700 škridly a po prvý krát sa v zoznamoch začína objavovať aj oblúková, vyhlbená tehla (*Hohl ziegel*).⁴¹ Mesto si vzalo v tomto roku 16 950 tehál, 8 300 škridiel a 135 oblúkových tehál a použilo ich najmä na opravu mlyna, na nemocnicu (*Spital*), opäť na školu, na dolný katolícky kostol (*zur Unteren k. Kirche*), na katolícku faru (*zur k. Pfarre*), na školu slovenských evanjelikov (*für ew. slav. gemeinde Schule*), opravu kanála pri veži (*reparath canal bei Thurm*), mestský kanál (*zu Canal in der Stadt*) či na kasárne v Pezinskej ulici (*Kaserne in Pös. Gasse*).⁴²

Z tehliarskej pece vyšlo v roku 1861 189 750 tehál, 171 550 škridiel, 1 100 dlaždíc a 2 100 oblúkových tehál.⁴³ Mestu sa odovzdalo 39 450 kusov tehly, 20 950 škridiel a 214 oblúkovej tehly, ktorá sa použila najmä na opravu mosta pri peci (*zu reparath der Brücke in Ofen*), na kostol slovenských evanjelikov (*zur ew. slav. Kirche*) a na byt pre hájnika (*zur Heeger wohnung*).⁴⁴

V roku 1862 sa nebyvalo prudko zvýšil nárast produkcie tehliarskej pece pre potrebu mesta. Z 233 745 kusov tehál, 185 510, 435 dlaždíc, 750 ríms a 2 418 oblúkových tehál bolo až 110 400 tehál, 15 600 škridiel, 200 dlaždíc, 615 ríms

a 100 oblúkových tehál vypálených pre mesto.⁴⁵ V tomto roku išli mestské tehly napríklad na hájnikov byt v Harmónii (*zu heger wohnung in Harmonie*), na opravu strechy nemeckého evanjelického kostola (*zu dach reparat deutsche Kirche*), na stavbu slovenskej školy na Kráľovskej ulici (*zu Bau slaw. Schule in Königsgasse*), na stavbu nemeckého evanjelického kostola (*zum Bau ew. deutsche Kirche*), na stavbu kaplnky na Kráľovskej ulici (*zum Bau d. Capelle in Köngs gasse*) a stavbu novej tehlovej pece (*zu ziegelofen bau*).⁴⁶ Najmä stavba kostola pre nemeckú evanjelickú obec si začala od tohto obdobia vyžadovať veľké množstvá materiálu tehlového charakteru, ako ukazujú tehlové protokoly za ďalšie nasledujúce roky.

Mimoriadny nárast počtu tehál pre mesto ostal zachovaný aj v období rokov 1862-1863, kedy evidujeme pre potreby mesta vypálených 190 105 kusov tehál, 102 450 škridiel, 854 šindľov, 98 ríms a 1 180 dlaždíc.⁴⁷ Najviac tehál išlo opäť jednoznačne na nemecký evanjelický kostol, za zmienku stojí aj stavba mosta na Nemocničnej ulici (*zum brückenbau in Spitalgasse*).⁴⁸ Iné vyúčtovanie za toto isté obdobie uvádza aj zaklenie pivníc na radnici a opravu tehlových pecí (*reparatur Ziegel ofens*), čo znamená, že peci mala Modra v tomto čase viacej. Tehla sa začala vyúčtovať spolu s vápnom.⁴⁹

V období rokov 1863-1864 bolo odovzdanej pomerne veľa tehly na školu na Kráľovskej ulici (*Schule in Königsgasse*) a školu na Kráľovej (*zur Schule in Königsdorf*), v menšej miere na vápennú pec (*Kalkofen*) a sklad pre tovar (*Gütter hütten*).⁵⁰

V roku 1865 zaznamenávame rapídny pokles mestských stavebných aktivít, pretože z celkovo vypálených 149 705 kusov tehál, 191 075 škridiel, 250 dlaždíc a 1 616 oblúkových tehál, mesto použilo pre svoje stavebné aktivity len 13 700 tehál, 11 950 škridiel, 100 dlaždíc a 75 oblúkových tehál, čo bolo oproti minulým rokom výrazné zníženie.⁵¹

Z rokov 1868 až 1873 sa v archívnom fonde mesta zachoval nový protokol o výrobe a výdaji tehly (*Protokol über Erzeugung und Verausgabung des Ziegel Materials*), ktorý nám umožňuje naďalej sledovať produkciu tehliarskych pecí a stavebnú činnosť mesta.⁵² V roku 1868 bolo vypálených 360 290 tehál, 183 080 škridiel, 5 230 dlaždíc, 1 200 ríms a 2 122 oblúkových tehál, mesto si z tohto počtu vzalo až 220 200 tehál, 50 850 škridiel, 4 000 dlaždíc, 1 200 ríms a 570 oblúkových tehál na zaklenie potoka pri dolnej bráne (*zum Bach einwölber unter thor*), stavbu slovenskej evanjelickej fary (*ew. slaw. Pfarrbau*), katolícky kostol (*kath. Kirchenbau*), mestskú stodolu (*Stadt Schupfen*) či chatu pre drevorubačov (*Holzhauer hütte*).⁵³ O rok neskôr sa pre mesto z pecí vypálilo 361 450 tehál, 39 600 škridiel, 425 dlaždíc, 650 ríms a 215 oblúkových tehál, čo bolo dosiaľ najväčšie množstvo tehál, ktoré Modra prebrala za nami sledované obdobie. Príčinu možno vidieť v dvoch veľkých stavbách – kasárňach (*Kaserne*) a katolíckom kostole (*katolisch Kirchbau*), pre ktoré smerovali najväčšie dodávky, z ďalších významnejších stavieb uvádzame stavbu fary slovenských evanjelikov (*ew. slaw. Pfarrbau*) a evanjelický kostol na Kráľovskej ulici (*Ew. Kirchbau in Königsgasse*).⁵⁴

V roku 1870 si prioritu naďalej udržala stavba katolíckeho (*kat. Kirchbau*) a evanjelického kostola (*ew. Kirchbau in Königsgasse*), na ktoré išla prevažná časť zo 175 860 kusov vypálených mestských tehál, 45 050 škridiel, 2 700 dlaždíc, 200 ríms a 120 oblúkových tehál.⁵⁵ Podobný trend nasledoval aj v rokoch 1871, 1872 a 1873, kedy tehlový protokol uvádza sústavné výdaje opäť najmä na stavby katolíckeho a evanjelického kostola.⁵⁶

Ďalší protokol o výrobe tehly (*Protokoll über Ziegel Erzeugung*) zaznamenáva vypaľovanie tehál v rokoch 1873 až 1888, avšak na veľkú škodu už neeviduje, na aké účely či mestské stavby boli tieto tehly použité, čím strácame prehľad o stavebných aktivitách mesta.⁵⁷ Protokol však obsahuje mená tehliarskych majstrov, vďaka čomu sa dozvedáme, že do roku 1873 bol mestským tehliarom (*städtischen Ziegelbrenner meister*) Ján Lukas, od roku 1874 do roku 1878 Róbert Zapletal a v období 1879 až 1889 František Sýkora.⁵⁸

V nasledujúcej tabuľke zaznamenávame prehľad vypálenej tehly za roky 1872 až 1888.

	Tehla	Škridla	Dlaždica	Oblúková tehla	Rímsa	Tehla na ukončenie múru
1872	361 700	136 135	1 650	2 625	1 056	-
1873	257 520	105 335	730	1 681	570	-
1874	226 780	113 465	2 400	830	206	-
1875	202 650	153 690	1 230	954	206	-
1876	128 625	123 660	4 400	370	-	-
1877	163 865	191 750	229	1 500	-	-
1878	110 400	149 284	229	701	-	-
1879	109 968	157 458	250	1 220	-	-
1880	112 288	147 377	250	1 276	-	-
1881	110 553	124 867	1 275	1 442	-	-
1882	-	-	-	-	-	-
1883	115 425	185 655	119	1 886	-	-
1884	165 015	150 650	1 593	1 350	-	-
1885	680 560	224 400	1 715	1 780	575	1 500
1886	972 230	217 515	4 539	1 230	155	-
1887	1 332 425	207 775	4 135	1 422	155	800
1888	361 430	187 246	25 332	1 090	1 155	-

Z uvedených číselných údajov je zrejmé, že produkcia tehliarskych pecí od sedemdesiatych rokov 19. storočia postupne klesá, prudkú konjunktúru zaznamenávame iba v rozmedzí rokov 1885 až 1887.

Z roku 1900 poznáme údaj, že mestská tehelná zamestnávala 10 osôb.⁵⁹ Po roku 1918 má mestská tehelná už len šesť robotníkov a podľa notárskych záznamov produkuje tehlu len pre potreby mesta a najbližšie okolie.⁶⁰ Tehelná bola aj začiatkom 20. storočia spolu s pílou jedinou priemyselnou prevádzkou v majetku mesta. Podľa výkazov z roku 1924 v nej pracovalo najviac po 5 robotníkov a celkový počet pracovných dní v jednom roku neprekročil číslo 200⁶¹. Okolo roku 1929 v mestskej tehelni pracovalo ručne šesť robotníkov, ale len sezónne v lete.⁶² Mierny progres sme naposledy zaznamenali v roku 1931, kedy bola v tehelni opravená pec a rozšírila sa výroba.⁶³

Na záver možno konštatovať, že tehliarstvo nemalo v novovekej Modre, s výnimkou druhej polovice 19. storočia, silnejšie zastúpenie. Toto odvetvie bolo pri stavebnom raste mesta iba sekundárne a z hľadiska ekonomiky či hospodárstva, nemalo na mesto významnejší dopad. Naopak, v čase kedy priemyselná konjunktúra začiatkom 20. storočia podnietila aj vznik moderných tehliarskych podnikov v Pezinku či Trnave, produkcia tehly v Modre stagnuje a mala len lokálny charakter.⁶⁴

POZNÁMKY

¹ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra (ďalej len ŠAB, PM). Magistrát mesta Modry. III. zväzok (ďalej len MM Modry). III. Účtovné písomnosti. 5. Účty mestských funkcionárov a osobitných agend. m). rôzne tehliarske registre, inv. č. 4464. „... zieglhern Raul Richter und Andreas Goldrer senior.“

² Tamže.

³ Tamže.

⁴ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 5. Účty mestských funkcionárov a osobitných agend. m). rôzne tehliarske registre, inv. č. 4465. *Ziegell Register Paul Richter und Andreas Golderer*. „...von beiden Ziegell ofenn...“

⁵ Tamže.

⁶ Tamže. „Georg Znemer in der drit Stadt Richter.“

⁷ Tamže. „...aus die gemeine Stadt Ziegl geben zu dem Ratthaus.“

⁸ Tamže.

⁹ Tamže.

¹⁰ Tamže.

¹¹ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 5. Účty mestských funkcionárov a osobitných agend. m). rôzne tehliarske registre, inv. č. 4466.

¹² Tamže. *2 Mödel, 3 Breite Hauen, 2 Schaffen*.

¹³ Tamže.

¹⁴ LEHOTSKÁ, D.: *Dejiny Modry 1158-1958*. Bratislava 1961, s. 48; ŠAB, PM. MM Modry. Súdne spisy. Spor mesta Modra s rodinou Weber, inv. č. 2247, kart. 458.

¹⁵ LEHOTSKÁ, D.: c. d., s. 78-79.

¹⁶ ŠAB, PM. MM Modry. B). Osobitné administratívne a súdne agendy obdobia feudalizmu. 9). Prenájmy. Prenájomné zmluvy – rôzne, inv. č. 2805. *Extractus Conventionis Tegularii*.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže. *Contractus Fornacis Tegularice*.

¹⁹ Tamže. *Conventio Tegularii per Camerarium praesentata*.

²⁰ Tamže. „...von für das ausbrennen 3 f, Bauer von deselben 2 Eimer Bier.“

²¹ ŽUDEL, J. – DUBOVSKÝ, J. M.: *Dejiny Modry*. Modra 2006, s. 182

²² ŽUDEL, J. – DUBOVSKÝ, J. M.: c. d., s. 149.

²³ LEHOTSKÁ, D.: c. d., s. 86-87.

²⁴ Tamže, s. 88.

²⁵ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4651. *Protoccol über Empfang und Ausgabe der Ziegel vom Jahren 1851 bis 1863*.

²⁶ Tamže. V protokoloch sa pri výdaji tehly mestu uvádza termín „ausgeben“, zatiaľ čo pri ostatných mešťanoch „verkaufen“.

²⁷ ŽUDEL, J. – DUBOVSKÝ, J. M.: c. d., s. 243.

²⁸ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4651. *Protoccol über Empfang und Ausgabe der Ziegel vom Jahren 1851 bis 1863*.

²⁹ Tamže, s. 1. Na stavbu mostu sa odovzdalo 500 tehál, na zvonnicu 3 000 tehál, 500 škridiel, 54 šindľov a na pivovar 1 000 tehál a 150 škridiel.

³⁰ Tamže, s. 11. Vyúčtovanie za rok 1852.

³¹ Tamže. Na stavbu kostola sa v rok 1852 odovzdalo 2500 tehál, 12 000 škridiel a 40 šindľov.

³² Tamže, s. 36. Potreby mesta za roky 1853-1854. Napríklad na stavbu mosta sa odovzdalo 7 420 tehál.

- ³³ Tamže, s. 52. Potreby mesta za roky 1854-1855. Na stavbu mosta sa odovzdalo 4 050 tehál.
- ³⁴ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4652. *Ziegel Übernahme im Jahre 1855.*
- ³⁵ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4651. *Protoccol über Empfang und Ausgabe der Ziegel vom Jahren 1851 bis 1863*, s. 66. Potreby mesta za rok 1856. Slovenskej evanjelickej obci sa odovzdalo 18 000 tehál a 4 000 škridiel, nemeckej evanjelickej obci 2 000 tehál a 2 000 škridiel, na byt katolíckeho organistu 10 006 tehál, 17 650 škridiel, 70 šindľov a 22 dlaždíc.
- ³⁶ Tamže. Potreby mesta za rok 1857. Na dom pre tehliara sa odovzdalo 38 000 kusov tehly a 2 000 škridiel, na malú opatrovňu 3 500 tehál a 9900 škridiel, pre dom nemeckého evanjelického učiteľa 3 500 tehál a 3 800 škridiel, pre katolíckeho organistu 6 505 tehál, 9 650 škridiel, 50 šindľov a 22 dlaždíc, na most 4 200 tehál a 1 700 škridiel a na kasáreň 250 tehál.
- ³⁷ Tamže.
- ³⁸ Tamže. Potreby mesta za rok 1858.
- ³⁹ Tamže. Vyúčtovanie za rok 1859.
- ⁴⁰ Tamže. Potreby mesta za rok 1859. Na stavbu múru vo farskej záhrade sa vydalo 15 050 kusov tehly a 2 500 škridiel, pre školu na Kráľovskej ulici 10 250 tehál a 8 500 škridiel a na strážnikovú bídu 750 tehál, 800 škridiel a 16 šindľov.
- ⁴¹ Tamže. Vyúčtovanie za rok 1860.
- ⁴² Tamže. Potreby mesta za rok 1860. Na mlyn sa odovzdalo 800 tehál, na nemocnicu 400 tehál, na školu na Kráľovskej ulici 4 600 tehál, 2 000 škridiel a 120 oblúkových tehál, na dolný katolícky kostol 500 škridiel, na katolícku faru 500 škridiel, pre školu slovenských evanjelikov 1 500 škridiel, na opravu kanála pri veži 500 tehál a 500 škridiel, na mestský kanál 250 tehál a kasárne na Pezinskej ulici 500 tehál a 500 škridiel.
- ⁴³ Tamže. Vyúčtovanie za rok 1861.
- ⁴⁴ Tamže. Potreby mesta za rok 1861. Na opravu mosta pri peci bolo vydaných 1300 tehál, na kostol slovenských evanjelikov 1 500 tehál a na hájnikov byt 29 600 tehál, 10 700 škridiel a 200 oblúkových tehál.
- ⁴⁵ Tamže. Vyúčtovanie za rok 1862.
- ⁴⁶ Tamže. Potreby mesta za rok 1862. Na hájnikov byt v Harmónii bolo daných 200 tehál, na opravu strechy nemeckého kostola 8 300 tehál a 1 800 škridiel, na stavbu slovenskej školy na Kráľovskej ulici 6 500 tehál, 8 200 škridiel a 150 ríms, na stavbu nemeckého evanjelického kostola až 62 750 tehál, na stavbu kaplnky na Kráľovskej ulici 6 000 tehál, 325 ríms a 100 oblúkových tehál a na stavbu tehlovej pece 2 250 tehál.
- ⁴⁷ Tamže. Potreby mesta za roky 1862-1863.
- ⁴⁸ Tamže. Potreby mesta za roky 1862-1863. Na stavbu kostola pre nemeckých evanjelikov sa použilo 65 000 tehál, na stavbu mosta na Spital gasse 2 900 tehál.
- ⁴⁹ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv.č. 4653. *Rechnung über Ziegel und Kalk brenneren der Kön. Feu Stadt Modern für des Jahr 1862/63.* Na zaklenuťie pivnice na radnici sa odovzdalo 200 tehál, na opravu pecí 300 tehál.
- ⁵⁰ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4651. *Protoccol über Empfang und Ausgabe der Ziegel vom Jahren 1851 bis 1863.* Potreby mesta za roky 1863-1864. Na školu na Kráľovskej ulici bolo odovzdaných 30 000 kusov tehál, pre školu na Kráľovej 8 000 kusov tehál, 12 800 škridiel, 200 dlaždíc, 40 šindľov a 230 ríms, 50 tehál bolo daných drábovi Uhorčíkovi (*dem Trabanten Uhercsik*). ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4654. *Rechnung über Ziegel und Kalk Brenneren der köng. Freistadt Modern 1863/64.* Na vápennú pec bolo odovzdaných 300 tehál, na chalupu pre tovar 250 tehál.
- ⁵¹ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4655. *Rechnung über Ziegel und Kalk Brenneren der könig. Freystadt Modern 1865.*
- ⁵² ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4656. *Protokol über Erzeugung und Verausgabung des Ziegel Materials 1868-1873.*
- ⁵³ Tamže. Na zaklenuťie potoka pri dolnej bráne bolo v roku 1868 odovzdaných 29 200 tehál a 2 800 škridiel, na evanjelickú faru 32 000 tehál, 12 000 škridiel a 500 oblúkových tehál, na katolícky kostol 30 000 tehál, pre spoločenstvo slovenských evanjelikov 20 000 tehál a 10 000 škridiel, na mestskú stodolu 20 000 tehál a 2 500 škridiel a na chyžu pre drevorubačov 300 tehál.
- ⁵⁴ Tamže. V roku 1869 bolo daných na stavbu katolíckeho kostola 225 500 tehál, na kasárne 250 250 tehál a 8 000 škridiel, na slovenskú evanjelickú faru 8 000 tehál a evanjelický kostol na Kráľovskej ulici 17 000 tehál. Pri sčítaní tehál dodaných na tieto stavby sme však zistili, že výrazne presahujú celkový počet tehál vypálených pre mesto.
- ⁵⁵ Tamže. V roku 1870 bolo na stavbu katolíckeho kostola dodaných celkom 103 000 tehál a 5 000 škridiel, na evanjelický kostol 25 000 kusov tehál.
- ⁵⁶ Tamže. V roku 1872 sa pre potreby mesta vypálilo 196 560 tehál, 23 500 škridiel a 94 oblúkových tehál, pričom na stavbu katolíckeho kostola sa dodalo 143 000 kusov tehál, na stavbu evanjelického kostola 47 250 tehál. V roku 1873 bolo pre mesto vypálených 112 035 tehál, 91 100 škridiel, 75 dlaždíc, 1 178 oblúkových tehál a 500 ríms, z tohto počtu bolo na stavbu katolíckeho kostola vedených 30 000 kusov tehál.
- ⁵⁷ ŠAB, PM. MM Modry. III. Účtovné písomnosti. 6). Dolná Komora g). účty pálenia tehál a vápna, inv. č. 4657. *Protokoll über Ziegel Erzeugung.*

⁵⁸ Tamže.

⁵⁹ LEHOTSKÁ, D.: c. d., s. 99 a 101.

⁶⁰ ŠAB, PM. Spisy notárskeho úradu mesta Modry, inv. č. 2695/22.

⁶¹ ŽUDEL, J. – DUBOVSKÝ, J. M.: c. d., s. 331.

⁶² LEHOTSKÁ, D.: c. d., s. 124.

⁶³ ŠAB, PM. Zápisnica zast. Zboru mesta Modra, č. 3904 adm./VI.-28 zhr./1931, č. 2501 adm. /IV.-18 zhr. 1931.

⁶⁴ K pezinskej tehelni pozri bližšie HRUBALA, M. – WITTGRÜBER, P.: Tehliarstvo v Pezinku. Pezinok 2006.

ZIEGELHERSTELLUNG IN MODRA VON DER NEUZEIT BIS ZUM JAHRE 1939

MARTIN HRUBALA

Die ältesten schriftlichen Belege über die Existenz und Tätigkeit des Ziegelofens in Modra stammen aus dem Anfang des 17. Jh. und sie sind durch drei Zieglerregister aus den Jahren 1610, 1611 und 1612 repräsentiert. Aus dem Register von 1610 erfahren wir, dass in diesem Jahr in der Stadt ein Ofen in Betrieb war, gemietet von Pavol Richter und Andrej Golderer d. Ä. Nach Abzug aller Kosten betrug der Reinertrag von dem Betrieb des Ofens 7 Gulden und 51 Denar. Im Jahre 1611 sind in Modra schon zwei Öfen tätig gewesen, verwaltet weiterhin von Pavol Richter und Andrej Golderer. Die Produktion der beiden Öfen bis April 1612 betrug 66 500 Stück, wobei in einem Ofen 32 500 Ziegel und in dem anderen 34 000 Stück Ziegel gebrannt wurden. Im Jahre 1612 werden diese zwei Ziegelöfen schon von Valentin Scheublwar und Martin (S) Pilgraus bedient. Diese führen auch die Liste von Gegenständen an, die sie von ihren Vorgängern geerbt haben. Es handelte sich um zwei Musterkollektionen, drei Breithacken und zwei Bottiche. Eine Holzhacke mussten sie kaufen. In diesem Jahr war bloß ein Ofen in Betrieb, von dem 4000 Ziegel für 5 Gulden an Martin Schreiber und 3000 Ziegel für 4 Gulden 5 Denar an Valentin Weber d. J. verkauft wurden. Auf Grund der Tatsache, dass ein Teil der Produktion von den Ziegelöfen kostenlos an die Bauvorhaben der Stadt geliefert wurde, können wir annehmen, dass es sich um eine Stadtziegelei handelte.

Weitere Existenz und Tätigkeit der Ziegelei in Modra sind erst in der zweiten Hälfte des 18. Jh. wieder schriftlich belegt. Am 23. Januar 1775 wurde ein Vertrag zwischen der Stadt Modra und dem neu eingestellten Ziegler Ján Hlavka abgeschlossen. In diesem Vertrag wurde die Entlohnung des Zieglers festgesetzt: für je 1000 gebrannte Mauerziegel sollte er 1 Gulden 25 Denar von der Stadt bekommen, für je 1000 gebrannte Dachziegel 3 Gulden und außerdem für „jedes komplette Brandverfahren“ zwei Schöpfer Bier. Er sollte auch zwei Mithelfer und das erforderliche Brennholz zur Verfügung haben. Ján Hlavka blieb Stadtziegler in Modra bis zum Jahre 1779 und nach ihm trat der neue Ziegler Tomáš Navrátil an.

In dem Vertrag zwischen der Stadt Modra und dem neuen Ziegler aus dem Jahre 1789 werden folgende Preise für die Ziegelprodukte angeführt: für je 1000 Mauerziegel 1 Gulden 25 Denar, für 1000 Dachziegel 3 Gulden, für 1000 Hohlziegel 16 Denar, für je 1000 Stück Pflasterziegel 4 Gulden 50 Denar. Für jedes Brandverfahren sollte der Ziegler 3 Gulden und zwei Schöpfer Bier bekommen und die Mithelfer ebenfalls je zwei Schöpfer Bier. Der Vertrag aus dem Jahre 1789 enthält außerdem wertvolle Informationen auch über das Ausbrennen von keramischen Bodenfliesen.

Anhand der Angaben über die Zahl der Handwerke in der Stadt Modra im Jahre 1806 arbeiteten hier drei Ziegler, ein Meister, ein Geselle und ein Lehrling. Ein komplexeres Bild über die Ziegelherstellung in Modra können wir uns für die Jahre 1851-1888 machen, denn im städtischen Archivfond erhielten sich relativ ausführliche Rechnungsprotokolle zu der Tätigkeit der Stadtziegelei innerhalb jener Zeit. Von 24. Februar 1824 bis 24. Februar 1851 arbeitete als Ziegelbrenner Jozef Ledviny, ab 24. Februar 1851 hat seine Stelle Jozef Hoffmann angetreten. In den Protokollen erwähnt man die Zahl der gebrannten Mauer- und Dachziegel, Schindeln, Bodenfliesen und Gesimse. Man hat genau aufgezeichnet, an wen die Ziegelprodukte verkauft wurden und es gab dort auch eine separat geführte Liste von Ziegeln, die der Stadt abgegeben wurden. Auf Grund der Protokollangaben wurden im Jahre 1852 in einem der Ziegelöfen 1019 Stück Mauerziegel und 1325 Stück Dachziegel gebrannt. Die Übersicht der Produktion von gebrannten Ziegelerzeugnissen für die Jahre 1853-1888 wird tabellarisch dargestellt. Außer der Herstellung von Mauer- und Dachziegeln, Bodenfliesen und Gesims- und Hohlziegeln, bzw. Kantenziegeln, wird darin als Produkt auch die Schindel angeführt. In diesem Fall geht es vermutlich um eine Bezeichnung für Biberschwanz mit geradem Abschluss, an den diese Holzdeckung mit ihrer Form erinnert. Einen beträchtlichen Teil der gebrannten Ware hat die Stadt für die Reparaturen und Bauten von öffentlichen Gebäuden verwendet, z. B. für den Bau einer Brücke und eines Glockenturms im Jahre 1851, den Bau der Kirche in der Pezinská-Str. und für die Reparatur des Ziegelofens im Jahre 1852, den Bau der Brücken vor dem Rathaus und beim Oberen Tor (Horná brána) an der Wende zwischen 1853/1854 und 1854/1855. Im Jahre 1856 diente die Produktion der Ziegelei für die Bedürfnisse der slowakischen und deutschen evangelischen Kirchengemeinde und für den Bau der Wohnung des katholischen Orgelspielers. Im Jahre 1857 ging ein großer Teil der Ziegelproduktion an den Hausbau des Zieglers (38 000 Stück Mauerziegel und 2 000 Stück Dachziegel), wieder an die Wohnung des katholischen Orgelspielers, an eine kleine Bewahranstalt und die Wohnung des deutschen Lehrers, aber vor allem an den Bau der Kaserne und der Brücke. An der Wende zwischen 1862/1863 wurden die Ziegelöfen repariert. Anhand des Absatzes von Ziegeln aus der Stadtziegelei herrschte in der Stadt ein reger Bauverkehr auch in den 1860ern und 1870ern (Aufbau der Kaserne, der evangelischen und katholischen Kirche, der slowakischen evangelischen Pfarre, der Schulen, der Kalkhütte, der Stadtscheune usw.). Das Protokoll enthält auch die Namen von Ziegelmeistern, dank denen wir erfahren, dass bis zum Jahre 1873 als Stadtziegler Ján Lukas gearbeitet hat, von 1874 bis 1878 Róbert Zapletal und von 1879 bis 1889 František Sýkora. Nach einer raschen Konjunktur in den Jahren 1885-1887, wo in der Stadtziegelei von Modra bis zu einer Million Ziegel pro Jahr hergestellt wurden, kehren die Zahlen von jährlich gebrannten Ziegeln wieder zu Standardmengen zurück, die von der Anfrage der Stadt abgehängt haben.

Im Jahre 1900 waren in der Stadtziegelei in Modra zehn Arbeiter angestellt, nach 1918 waren es nur noch sechs Personen. Gleichzeitig wird angeführt, dass die Ziegelei nur für die Bedürfnisse der Stadt und deren Nahumgebung pro-

duzierte. Um 1929 arbeiten hier immer noch sechs Angestellte, doch nur saisonweise im Sommer. Im Jahre 1931 wurde in der Ziegelei der Ofen repariert und die Produktion erweitert.

Der Autor des Beitrags möchte darauf hinweisen, das in dem neuzeitlichen Modra (bis auf das 19. Jahrhundert) die Ziegelherstellung im Bauwachstum und in der Ökonomie der Stadt nur eine sekundäre Rolle gespielt hat.

PhDr. Martin Hrubala, PhD., Malokarpatské múzeum v Pezinku, M. R. Štefánika 4, 902 01 Pezinok, muzeumpezinok@nextra.sk